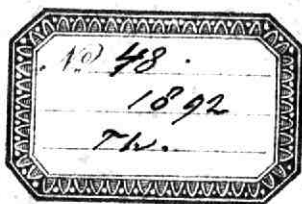

Menno Simons' persoon en werk herdacht

<https://hdl.handle.net/1874/234801>

MENNO SIMONS'

PERSOON EN WERK HERDACHT.

R E D E

OP DEN

GEDENKDAG DER KERKHERVORMING

den 6den NOVEMBER 1892

UITGESPROKEN

DOOR

D^R. J. HARTOG,

Predikant bij de Doopsgezinde Gemeente te Utrecht.

(Uitgegeven op verzoek van den Kerkeraad.)

UTRECHT,

L. E. BOSCH & ZONN,

1892.

MENNO SIMONS'

PERSOON EN WERK HERDACHT.

R E D E

OP DEN

GEDENKDAG DER KERKHERVORMING

den 6den NOVEMBER 1892

UITGESPROKEN

DOOR

D^R. J. HARTOG,

Predikant bij de Doopsgezinde Gemeente te Utrecht.

(Uitgegeven op verzoek van den Kerkeraad.)

UTRECHT,
L. E. BOSCH & ZON,
1892.

„Want niemand kan een ander fundament leggen dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.”

(I Cor. 3 : 11.)

Wanneer wij de geschiedenis van ons geslacht beschouwen en overdenken, worden wij getroffen ook door dit verschijnsel, dat er in sommige tijden zoo weinig mannen zijn, die door hunne gaven boven de menigte uitsteken, terwijl er in andere een overvloed van uitnemende geesten voor ons oprijst.

Indien wij nu vragen, welke omstandigheden, naar den mensch gesproken, hebben meegewerkt, om zulk eene breede schaar van voortreffelijke mannen in hetzelfde tijdperk aan te kweeken, vragen wij menigmaal te vergeefs. Ja! wanneer wij niet verder gaan dan die omstandigheden, zullen wij soms juist geheel iets anders verwachten. Wie zich, om een voorbeeld te noemen, de beroemde Vaderlanders herinnert, die in 't begin van deze eeuw het hunne deden voor het herstel van onze onathankelijkheid, vraagt, niet zonder verwondering, hoe die dagen zulke mannen konden voortbrengen, terwijl het land toch in een staat van ontbinding verkeerde, en het onderwijs op de scholen, gelijk één hunner zelf verzekerde, melaatsch was van den schedel tot de voetzool.

Maar het geloof ziet hooger. Het ziet op tot God, die de Heer der tijden is, en die de dingen, die niet zijn, roept alsof zij waren, door zijne scheppende kracht.

En zoo was 't ook in het laatst der 15de en het begin der 16de eeuw, de eeuw der kerkhervorming. En één dergenen, die hare geschiedenis beschreven, heeft dan ook niet nagelaten, onder biddend opzien tot den Bestuurder aller dingen, zijne lezers te wijzen op de gelukkige vereeniging van beroemde en wetenschappelijk gevormde mannen, die de eigenlijke voorgangers en wegbereiders van de Hervorming geweest zijn.

Dit geldt niet minder van de Hervormers zelve. En terwijl in onzen tijd de wereld in opschudding wordt gebracht, als er één is, die van zijne schouders opwaarts boven zijne tijdgenooten uitsteekt, waren er in de dagen der Reformatie, om met het boek *Genesis* te spreken, reuzen op aarde, in geen klein getal, wier namen nog op de lippen van duizenden zweven, wier geschriften de wereld door verbreid zijn, en van overoude tijden gelezen worden overal, waar men een hart heeft voor de hoogste belangen van het menschedom.

Niet allen echter zijn even groot. De eene ster verschilt van de andere in heerlijkheid, gelijk Paulus zegt. Dit houden wij in 't oog, wanneer wij, op dezen gedenkdag der Hervorming, meer in 't bijzonder uwe aandacht wenschen te vestigen op *Menno Simons*. De Mennonieten in Duitschland, — deze benaming is daar de gewone — zijn het eerst opgetreden met het voorstel, om in dit jaar op dezen dag aan *Menno* te gedenken, die in 1492 geboren werd. Elders, in Rusland en Amerika, vond dit plan veel toestemming in de gemeenten der Doopsgezinden. En ofschoon in ons Vaderland de belangstelling in deze zaak niet meer dan eene bescheidene afmeting bereikte, hier en daar heeft men zich toch opgewekt gevoeld, om

op den eersten Zondag in November opzettelijk stil te staan bij den persoon en het werk van *Menno*, den zoon van *Simon*, die bij velen van onze geloofsgenooten als hun geestelijke Vader geldt.

Tot dien arbeid heb ik mij heden opgemaakt in de hoop, dat I Cor. 3 : 11 mij daarbij goede diensten zou kunnen bewijzen. Die tekst toch was de geliefde spreuk van *Menno*, en werd daarom ook als motto gezet voor de uitgave van zijne werken, die in 1681 het licht zag. *Menno* zelf heeft geschreven in het plat-Duitsch of Oostersch, zoo genoemd, omdat het in de landen aan de Oostzee gesproken werd. De uitgave nu van zijne werken is in het Nederlandsch, en deze overzetting is helaas! zeer gebrekkig, tot groote schade voor de kracht van het oorspronkelijke. Hiermede hebben wij ons echter aan deze plaats niet verder bezig te houden, waar wij tot andere beschouwingen worden geroepen. God geve, dat hetgeen wij gaan overdenken medewerke, om ons den zegen der Reformatie hooger te doen waardeeren. Mocht het zijn tot versterking van het onderling geloof, zoo wel het uwe als het mijne, opdat wij, toetredende tot den levenden steen, door de menschen wel verworpen, maar bij God uitverkoren en dierbaar, ook nu als levende steenen worden opgebouwd tot een geestelijk huis!

De gelegenheid van den dag dringt mij terstond te beginnen met den man, wien wij ons hebben voorgenomen een woord ter gedachtenis te wijden. Gunt mij hem eerst bij u in te leiden als een man, die, in moeilijke dagen tot de Doopsgezinden overgegaan, veel voor hunne zaak over gehad en ze krachtig bevorderd heeft. En als wij hem als zoodanig hebben leeren kennen, wensch ik er u op te wijzen, hoe hij, sprekende ook nadat hij gestorven is, ons heden in dezen zijnen lievelingstekst een kostelijk woord ter overdenking geeft.

I.

In 't laatst der 15de eeuw begonnen de gemoederen in deze gewesten onrustig te worden. Wel was men tevrede met het burgerlijk bestuur, en was er, naar het schijnt, ook welvaart genoeg, maar op het gebied van geloof en kerk was er veel te klagen en nam de beroering der geesten steeds toe. De geestelijkheid stond voor een groot deel ter slechter naam en faam, van wege hare onkunde, onverschilligheid voor de gemeente, en onzedelijk leven. In de kloosters vooral zag 't er treurig uit, en er gingen geruchten door het land van schier ongeloofelijke ongebondenheid, te Haarlem, hier ter stede, te Helmond, te Schiedam, te Lidlum, in Zuid en Noord, onder de oogen van den Bisschop van Utrecht en tot aan de grenzen des lands. Geen wonder, dat de vromen en de lieden van goede wille hierdoor werden geschokt, en de vraag op veler lippen was, hoe men aan kon nemen, dat zij de waarheid leerden, die zóó goddeloos leefden?

En ook *wat* de kerk leerde begon niet weinig aanstoot te geven. Hier leerde men op de scholen, dat hetgeen de priesters zeiden van het *Avondmaal*, in strijd was met de kennelijke bedoeling van den Heer; en stellingen van dezen aard vonden allerwege instemming in de kringen der geleerden en geletterden. Elders stond een monnik op, het was Pater *Nicolaes Peeters* te Delft, die in 't openbaar den volke verkondigde, dat de mensch alleen behouden werd door Gods genade; dat vertrouwen op de Heiligen niet anders was als bijgeloof, en dat de verloren zoon te prijzen was, dat hij niet liep naar Rome of naar St. Jacob, maar dat hij tot zijnen Vader zelf ging. En van het gansche land kon gelden, wat reeds in 1519 van Dordrecht werd gezegd, dat de groote dwaling dagelijks meerder werd. Het duurde niet lang, of Staat en Kerk

sloegen de handen ineen, om deze beweging der geesten met geweld te bedwingen. In rook en vlammen werd menige stem gesmoord. In bloed en tranen vierde men den ondergang der ketterij.

Maar reeds was een andere storm opgestoken van de zijde dergenen, die zich evenmin konden vereenigen met den *Doop* der Roomsche kerk als met haar *Avondmaalsleer*. Uit den vreemde kwamen zendelingen en apostelen met deze nieuwe ketterij, die weldra in ons vaderland hare aanhangers bij duizenden telde, vooral onder de eenvoudige burgers en de kleine luiden. Helaas! elk tijdvak, waarin groote veranderingen plaats grijpen, brengt ook allerlei onedele bestanddeelen als uit de diepte naar de oppervlakte, en heeft zijne drijvers en dweepers, door wie de stillen in den lande overvleugeld en op dwaalwegen gebracht worden. Zoo ging het ook hier. Terwijl in deze kringen voor goed met het oude gebroken werd, en de mondigheid der geloovigen met kracht gepredikt en gehandhaafd werd tegenover Kerk en Staat, liep men gevaar de Christelijke vrijheid verkeerd te verstaan, ave-rechts toe te passen, en te gebruiken tot eene oorzaak des vleesches. De jarenlange onderdrukking en verwaarloozing van de heiligste belangen deed honderden en duizenden begeerig luisteren naar beloften van herstel, van dadelijk herstel, van de komst van den Heer en het Duizendjarig Rijk, verkondigd en aanbevolen in de hoog gekleurde, tot de zinnelijkheid sprekende taal der Profeten. En het einde is bekend. Als het strenge plakkaat des keizers van den 10^{den} Juni 1535 alle voorstanders van den doop op belijdenis, onverschillig of zij hun gevoelen herriepen of niet, ter dood veroordeelde, werden de geesten nog meer geprikkeld tot verzet, tot daden van geweld, van wedervergelding en wraak. Op onstuimige samenkomsten blijkt het echter, dat er ook zijn van een anderen

geest, van een kalmer natuur en van een vrediger zin, die met schrik en beving zien, wat er dreigt te geschieden, indien het den heethoofden gelukt de menigte der gedoopten aan hun snoer te krijgen. Als zij scheiden, gaan zij niet meer als vrienden en geestverwanten uiteen. Het vuur der beproeving scheidt het schuim van het goud. En hoevelen er ook zouden worden meegesleept tot het bedenken van dingen, die niet uit God waren, daar bleef eene groote schaar van goedgezinden over, wier doel geen ander was dan leden te mogen worden en te mogen zijn van eene gemeente van wedergeborenen, die, uit de zondige wereld en eene bedorven kerk uitgegaan, aan Christus toebehooren als hun Koning en Heer.

En bij dezen nu, die niets liever wilden dan in eenvoudigheid des harten Hem te dienen, aan wien zij bij den Doop zich verbonden hadden, heeft *Menno Simons* zich gevoegd, ter goeder ure, in den weg Gods. Het had lang geduurd, eer het zoo ver kwam. Eerst had hij als kapelaan te Pingjum, en kort daarna als pastoor te Witmarsum, zijne geboorteplaats, te worstelen met de leer der kerk aangaande de verandering van het brood en den wijn in het lichaam en het bloed des Heeren. En straks, als hij hoort van menschen, die den marteldood stierven, omdat zij van den Kinderdoop niet wilden weten, werd hij ook door deze, voor hem gansch en al nieuwe leer, getroffen en tot nader onderzoek van de Heilige Schrift geleid. Maar er gaat nog menige maand voorbij, zonder dat hij den moed vindt om te breken met zijne kerk. Zijn geestkracht, zegt hij zelf, was in dien tijd niet groot. Maar eindelijk wordt hetgeen als waarheid zich aan hem opdrong, hem te machtig, en den 12^{den} Januari 1536 legde hij zijn ambt neder, zonder dat hij eenig ander middel van bestaan had.

Reeds had hij zijne stem doen hooren tegen *Jan van*

Leiden en de Wederdoopers van Munster, met hunne gruwelen. En de roep ging reeds van hem uit, dat hij een *Evangelisch* prediker was en dat hij sterk overhelde naar de zijde der Doopers. Want na zijn uitgang uit het Pausdom bezocht hij zijne aanhangers wel in 't geheim en predikte hij in stilte, maar zijn naam werd hoe langer hoe meer bekend. De Inquisitie volgde zijn spoor en liet nog in dat zelfde jaar twee broeders te Witmarsum ter dood brengen, omdat zij hem hadden geherbergd.

Maar ook de oogen der verdrukten begonnen zich op hem te richten, terwijl zij te midden van al de ellende en de verbijstering der vervolging uitzagen naar raad en hulp en steun, die God genadig over hen mocht beschikken. En zoo gebeurde 't, dat er in het voorjaar van 1537 eenige mannen tot hem kwamen in zijne stille woning, die met hem waren één hart en één ziel. En zij verzochten hem, gelijk ons verhaald wordt, met veel bidden van wege de godvruchtigen, die met hen in gelijken geest en zin wandelden, dat hij toch den grooten zwaren jammer en nood der arme bedrukte zielen een weinig behartigen wilde, en zijn pond, dat hij van den Heer onwaardig had ontvangen, tot winning besteden mocht, want de honger was groot en de getrouwe huishouders gansch weinig. Na veel gebed en overdenking gaf *Menno* toe. Weldra werd hij onder handoplegging door *Obbe Filips* te Groningen tot Oudste aangesteld, en begon hij er, zooals het geschiedverhaal meldt, naar luid van Gods heilig Woord te leeren en te doopen, op 's Heeren akker met zijne gaven te arbeiden, aan zijne heilige stad en tempel te bouwen, en de vervallen steenen weder aan hunne plaats te voegen.

En ziedaar ons reeds gebracht tot de vraag, wat hij, die zich nu voor goed bij de Doopsgezinden had aangesloten, voor hunne belangen heeft gedaan? In de eerste

plaats heeft hij de gemeente te Groningen gediend, in stad en lande. Menigvuldig ware de tochten, die hij deed door Groningen, Friesland en Holland, waarop hij, samen met *Lirk Filips*, de verstrooiden tot gemeenten verzamelde, en telkens meerderen voor zijne gezindte won. Op zulke tochten was hij schier alle dagen in perikel. En hij bovenal, die bij de geestelijkheid der Roomsche kerk al spoedig bekend stond als een der bekwaamste en schranderste aanvoerders van zijne partij. Toen hij echter in het late najaar van 1543 om de hitte der verdrukking ons vaderland voor goed verliet, waar hij dus eigenlijk maar zes jaren werkzaam is geweest, hoopte hij elders in vrede te kunnen arbeiden. Eerst vond hij rust in Embden. Maar toen in het volgende jaar alle Wederdoopers uit Oost-Friesland verdreven werden, vluchtte hij naar de streken bij Keulen, totdat hij, ook van daar verjaagd, ten leste zich in Holstein vestigen mocht, waar hij twaalf jaren woonde, en ook stierf. Die twaalf jaren was hij onvermoeid bezig met het bezoeken van zijne geloofsgenooten aan de kusten van de Oostzee. Overal bracht hij door den doop een tal van nieuwe leden tot de gemeente; altijd onder hevig verzet van de zijde der overheid, maar beschermd door Graaf Fresenburg, die hier te lande bij het leger had gediend, en er, te midden van de woede der vervolging en den gloed der martelaarsvuren, een beter dunk had opgedaan van mannen als *Menno*, dan de burgemeesters van Hamburg, Lubeck, Rostock, Straalsund enz., die als een eenig man zich hadden opgemaakt, om alle Mennonieten uit hunne landpalen te verdrijven.

Intusschen was en bleef hij werkzaam en ten zegen in steeds ruimer kring, en dat wel door een overvloed van geschriften. In de eerste helft der 16^e is hij onder de niet Katholieke schrijvers misschien de vruchtbaarste van

allen in het opstellen van stichtelijke traktaten, van schriftverklaringen, troostbrieven, liefelijke vermaningen, die voor een deel voor ons liggen in zijne werken. In breeder opgezette geschriften bestrijdt hij de Munstersche Wederdoopers en hunne godslastering, ontwikkelt hij zijn eigen geloof, verdedigt hij het punt van den Doop en den Eed, en handhaaft hij de gevoelens van zijne vrienden en volgers tegenover de aanvallen, aan welke zij gedurig blootstonden. Hij is geen geleerde als *Calvijn*, boven alle zijne tijdgenooten verheven door zijn grootschen arbeid op het gebied der leerstellige godgeleerdheid en der uitlegkunde. Hij is geen dichter en profeet als *Luther*, en hij zal Gods gemeente niet verkwikken met eene kostelijke vertaling van de Heilige Schrift. Ook zal hij geene liederen maken, die als heilige psalmtoonzen zullen ruïschen door de gewelven der Christelijke tempels. Maar hij woekert toch met zijn pond, en men heeft niet te vergeefs een beroep gedaan op zijn mededoogen met den zwaren nood der bedrukte zielen. Hij zal de twistgesprekken met geleerde tegenstanders niet ontwijken. Hij zal toonen wèl ervaren te zijn in de Schrift, en in de werken der kerkvaders geen vreemdeling te wezen. Voorts is hij welbespraakt, vertrouwd met de pen, en gevat, met eere de plaats bekleedend, waarop hij gezet is; gelijk hij dan ook door degenen, die met hem twistten, erkend werd als een tegenstander, met wien het de moeite waard was zich te meten.

Zeer zeker bleef er menig duister punt, dat hij ook niet helder kon maken. Soms was zijne opvatting vreemd en zijne misvatting groot. De hardheid waarmede hij in zijne laatste levensjaren het leerstuk dreef van *Ban en Mijding*, en het daar heen wilde leiden, dat niemand om mocht gaan met een Broeder of eene Zuster, die uit de gemeente gebannen was, en dat dit ook zou gelden tusschen Echt-

genooten, was eene groote dwaling. 't Ging ook hem, gelijk het ieder gaat. Wat op dit Fondament gebouwd wordt, zegt de Apostel in het volgende vers, is niet altijd goud, zilver of edelgesteente, maar daar is ook hout en hooi, dat van geen waarde is en van geen duur. En zoo is het ook met die gemeente zonder vlek of rimpel, die hij hier beneden mogelijk scheen te achten. Op dit punt heeft hij gesproken en gehandeld, alsof hij nooit de gelijkenis had gelezen van het onkruid onder de tarwe, en niets verstond van een samen opgroeien tot den dag der scheiding, die het werk was van den Heer alleen, daar er toch onder zijne dienstknechten op aarde geen enkele was, in staat om hier met wijsheid te onderscheiden en te handelen naar recht.

Maar indien hij onder de helden der Hervorming geen eerste plaats inneemt, wat ik gaarne wil erkennen, *dit* reken ik eene bijzondere verdienste in hem, dat hij zijn leven lang geijverd heeft tegen alle geweld op het gebied van het Koninkrijk Gods. Niet door kracht of geweld, maar door den geest des Heeren moest het geschieden. Als andere mannen onder de Protestanten in 't openbaar, en onder goedkeuring van velen, de stelling verdedigden, dat zij, die afweken van het rechtzinnig geloof en Ketters waren, met het zwaard moesten worden bedwongen en gestraft, oordeelde *Luther*, dat men op die wijze de gruwelen van de Inquisitie ook wel kon verdedigen. En hier is *Menno* een geestverwant van den man van Wittenberg. In een zijner brieven noemt hij *Calvijn*, die *Servet* verbranden liet, omdat hij afweek van de leer der Kerk, een „man des bloeds”. Hij is van hem afkeerig.

Weinigen stonden in dit opzicht even hoog als hij. En zeker was hij zijn tijd ver vooruit, als hij alles wat naar *oorlog* zweemt met alle kracht bestrijdt. In onze dagen hoort men allerwege van een Vredesbond, en van

mannen, die aan den krijg den oorlog hebben verklaard. Zij bejveren zich om aan te toonen, hoe niets onmenselijker is dan een bloedig oorlogsveld, en hoe het eene der eerste vruchten van eene Christelijke beschaving moest zijn, dat de volken, in vrede levend en zich ontwikkelend, geen legers meer zullen behoeven. Maar vierhonderd jaar geleden heeft *Menno Simons* reeds met kracht voor dat beginsel gestreden. Hoe liefelijk klonk in zijne ooren de verwachting van den profeet, dat men nergens leed zou doen op den berg van des Heeren heiligheid; dat de volken hunne zwaarden zouden slaan tot spaden, hunne spiesen tot sikkels, en dat zij geen oorlog meer zouden leeren. Och! zegt hij, als de arme domme wereld maar wilde aannemen, wat de Heer Christus zoo duidelijk leert, en als zij in gehoorzaamheid dat maar trouwelijk wilden nakomen, dan kon men al de doodelijke zwaarden tot ploegijzers maken, poorten en muren afbreken, beulen en henkers afdanken. Want de ware volger van den Heer zal niemand iets kwaads toewenschen, en nog veel minder met de daad hem onrecht doen of leed, daar zij toch kinderen des Allerhoogsten zijn, die Hem lief hebben en wandelen naar zijn woord.

En hij staat hoog genoeg om het onderscheid tusschen Oud en Nieuw Testament niet uit het oog te verliezen, wat in die dagen toch door velen werd gedaan. Als hij *Abraham* teekent in zijne bereidvaardigheid om ten strijde te trekken tegen de Koningen, die *Loth* hadden weggevoerd, zegt hij, dat wij zulk een gedrag moeten volgen, maar „Evangelischer wijze”. Want het helpen met den zwaarde is aan alle waarachtige Christenen door hun Heer verboden. En het heet nu in het N. T. bij alle rechtgeloofigen, dat zij hun moed en hunne kracht hebben te betoonen op andere wijze dan door vechten en strijden. Als wij, zegt hij, onder den indruk van den tijd, waarin hij leeft, als wij, onze

broeders in nood ziende en verdreven om des Heeren woord, onze deuren niet voor hen toesluiten, maar hen in onze huizen ontvangen, hen spijzigen, hun handreiking doen, troost en bijstand in droefenissen geven, en hierin overvloedig zijn en volharden, ofschoon wij ook alrede wisten, dat wij het met den dood bekoopen moesten, dat is het zetten van ons leven voor onze vrienden, gelijk *Christus* het vraagt, en waarin Hij zelf den zijnen is voorgegaan, die gewillig voor ons ging in den dood, opdat wij door Hem mochten leven.

En deze zedelijke moed heeft hem zelven, toen hij eenmaal den strijd had aanvaard, niet ontbroken. Veel heeft hij geleden om het geloof; veel heeft hij over gehad voor die verachte en verdrukte menigte. Duizenden was hij, in zijne getrouwe zorg, onder moeite en verdriet, tot een rijken zegen. „Als droevig zijnde, doch altijd blijde; als arm, doch velen rijk makend; als niets hebbende, en nochtans alles bezittende”, 't geldt ook van hem. Den 13^{den} Januari van het jaar 1559 riep de Heer hem van zijn post, waar hij gedaan had, wat hij kon. 't Bleef niet zonder vrucht. Naar zijn voorbeeld reisden de Oudsten, eerlang vertienvoudigd, de gemeenten rond, en verspreidden er zijne gevoelens. Ja! eer hij ontsliep, zag hij van den Weichsel tot aan Vlaanderen's kusten de gedachte verwezenlijkt, die het leidend beginsel van zijn leven was geworden, de Stichting van eene Broederschap van vrije gemeenten, die hierin alleen hare eenheid zochten, dat zij op het ééne Fondament te zamen opgebouwd werden tot eene woonstede Gods in den geest.

Zoo getuigt een man, die jaren lang het leven en bedrijf van *Menno* tot het voorwerp van een zeer nauwkeurig onderzoek heeft gemaakt ¹⁾. Maar hij laat zich

(¹) Ik bedoel onzen Oud-Hoogleraar, Dr. *J. G. de Hoop Scheffer*, wiens arbeid in dit opzicht boven mijn lof verheven is, en dien ik, bij het opstellen van deze Rede, menigmaal in stilte voor zijne voorlichting dankte, gelijk ik 't nu openlijk doe.

niet in met de vraag, wat er van dit alles geworden is? Helaas? de geschiedenis meldt ons, hoeveel onkruid zich vertoonde onder de tarwe; hoe veel hout en hooi en stoppelen op dit Fondament werd gebracht; hoe de slagader van het Christelijk leven ook hier flauw begon te kloppen, en hoe de wereld inbrak in die kudde, die niet van de wereld wilde zijn. En waar is eene gemeente onder ons, die zich heden toetst, met haar geloof en haar leven, aan hetgeen *Menno* heeft gewild, die zich niet diep heeft te schamen? Verootmoedigen wij ons voor God en den Heer onzer belijdenis, van wege onze vele tekortkomingen en de flauwheid onzer harten! Mocht het zegen werken overal, waar de Broederschap de gedachtenis vernieuwt van het goud, het zilver en de kostelijke steenen, die *Menno* bouwde op het Fondament, dat daar ligt. In September van 1879 werd door de Nederlandsche Doopsgezinden voor *Menno* te Witmarsum een gedenkteekeu opgericht. De milde bijdragen, ook uit Duitschland, Rusland en Amerika gezonden, getuigden van den eerbied, dien men koesteren bleef voor zijn persoon en werk. Mocht er in ons hart een monument verrijzen, dat sterker is dan marmer en metaal, en Gode alzoo eere worden gebracht voor dezen trouwen knecht, dien Hij, in dagen van grooten nood, voor vele arme en bedrukte zielen genadig tot een herder heeft beschikt!

II.

Het Fondament, waarop de gemeente rust met haar leven en hoop, waarop alleen veilig kon worden voortgebouwd, en waarop zij alleen hooger kan rijzen naar het eens gemaakt bestek, dat Fondament is *Jezus Christus*.

Dat is zijn volle Naam; *Jezus*, die zijn volk zalig maakt van hunne zonden, *Christus*, de gezalfde met Gods

Geest, de Koning, beloofd, gezonden en gewijd, om in het Koninkrijk der onbewegelijke dingen te heerschen.

Glorievolle verschijning, die in alle hare openbaringen het kenmerk draagt van het goddelijke! *Gelegd* „zegt Paulus, is dit fundament, en hij meent: door *God*. Dus is het vast. Het is de Wijsheid en de Kracht van *God*. De weg, die ons door en in Hem aangewezen wordt, is veilig. De Waarheid, die Hij openbaart, is *de* Waarheid, onmisbaar en genoeg. Het leven, dat Hij heeft en geeft, is het ware, het door God gewilde, voor het menschdom zalige, het eeuwige leven. En Jezus Christus is het eenige Fondament, nu en altijd. En niemand kan een ander leggen; het geestelijk leven der gemeente kan op een anderen grondslag niet worden opgetrokken. In zijne plaats kan men niemand zetten, en niets. En terwijl de geschiedenis bewijst, dat elke afwijking van dit Fondament der gemeente ten verderve was, leert zij tegelijk, dat het haar altijd ten zegen gedijde, indien zij rusten bleef op, of terug keerde tot den grondslag, door God gegeven.

Merkwaardig is 't om te zien, in welk licht dit woord van den Apostel voor *Menno* zelven heeft gestaan, te midden van de moeite en de zorgen, die hij dagelijks had te dragen. Getrouwe Broeders, schrijft hij, neemt waar! Deze edele, eenige en wel geschikte hoeksteen, grond en fundament in Sion, ons van den Vader bereid, om er „de gansche Timmeragie van ons geloof” op te fondeeren en te zetten, is alleen Christus Jezus. Allen, die op dezen grond recht gebouwd worden, zullen door „het vuur der tribulatiën” niet verteerd worden, en door niets omver gestooten, hoe hoog en hoe hard zij ook verzocht worden. Want zij zijn alzoo op Christus gefondeerd, alzoo door het geloof bevestigd en door den Heiligen Geest alzoo in het woord verzekerd, dat hen al de wreede en bloedige

Nero's, die onder den ganschen hemel zijn, niet vermogen af te keeren van de reine leer van Christus en dat onstraffelijk vrome leven, dat uit God is. De laatste twintig jaren, en dit schreef hij in 1538, was dat bij velen duidelijk genoeg gezien. En der martelaren moed en getrouwheid, vastigheid en verzekerdheid in Christus teekent hij in deze krachtige woorden: Want zij, zoo onbewegelijk als de berg Sion, hebben als strijdbare ridders en dappere, vrome getuigen Christi voor 's Heeren woord en waarheid tot in den dood gestreden. Zij doen het ook nog, Gode zij eeuwig lof, alle dagen! En deze zelfde steen leidt zóó vast in hunne harten besloten, en is door het geloof alzoo in hunne zielen verzegeld, dat zij ook in den allerhoogsten nood niet achten noch op Vader noch op Moeder, op vrouw noch kind, op geld noch goed, op leven noch dood!

Te midden van de hitte der verdrukking treedt deze gedachte bij *Menno* op den voorgrond, als hij handelt over het Fondament, dat daar ligt. Maar als wij, op den gedenkdag der Hervorming, daaraan andere gedachten verbinden, vinden wij ook die bij hem. Laat hij nog eens tot ons spreken, ook nadat hij gestorven is.

Wij prediken, had de Apostel te voren gezegd, Christus, de Wijsheid Gods en de Kracht Gods; Christus, die ons van God geworden is wijsheid, en rechtvaardigheid, en heiligmaking, en verlossing. Deze Christus nu was het Fondament; maar daar was geen stuk van dezen grondslag, dat men niet beproefde te verzwakken, te vervalschen, of door iets anders te vervangen. Treurig is het tafereel van het bederf der kerk, dat ook in de geschriften van *Menno* voortdurend wordt opgehangen. Een enkele trek zullen wij er aan ontleenen.

De eenige Wijsheid moest het aanzien, dat zij door leeringen van menschen verdrongen werd, en overscha-

duwd door overleveringen, die haar onkenbaar maakten. En zoo kan men weten, klaagt *Menno*, wat voor leeraren dat zijn, die het arme volk op legenden en fabelen wijzen, op vierdagen, beelden, wijwater, kaarsen, palmen, biechten, bedevaarten en missen, al te gader in de plaats gezet van het levend en eeuwig blijvend Woord van God! En wat waren al die kastijdingen en boetedoeningen, bedevaarten en vasten anders als vruchten van een verkeerden geest, werken der eigengerechtigheid, waarmee men meende zijne zonden te bedekken en den hemel te verdienen? Och! waar was het Evangelisch geloof, dat Christus eenmaal voor de zonde was gestorven, Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat Hij ons tot God zou brengen, die het onderpand en de waarborg was der allen omvattende, alles vergevende en voor altijd voldoende genade Gods? In de dagen, dat de laatste hand gelegd werd aan den Heidelbergschen Catechismus, werd daarin van *de Mis* der Roomsche kerk gezegd, dat zij eene miskenning was van de eenige offerande van Christus; en, niet bevreesd voor een hard woord, noemde men haar eene vervloekte afgoderij. En wat heeft *Menno* van het *Misoffer* gezegd? De Antichrist, verklaart hij, heeft met dit offer de gansche wereld beroerd. En de barmhartige Vader moet eeuwig geloofd zijn, die door zijne vaderlijke genade ons, ellendige kinderen, van dit betooverde offer heeft bevrijd, en ons het eenige en eeuwige offer van zijn Zoon heeft aangewezen. En hiertegen, roept hij uit, mag noch Keizer noch Koning, noch Doctor noch Meester, noch Engel noch Duivel; het woord staat vast en onbewegelijk, Hij heeft met één offer, ik zeg met één offer, volkomen gemaakt in eeuwigheid, die geheiligd worden.

Zoo heeft hij in zijnen kring met heilig vuur den priester bestreden, die den toegang tot den hemel zou moeten open-

houden, die het werk van Jezus aanvult en voltooit, die straks de vergeving van zonden voor geld verkoopt aan eene gemeente, die weten kon, dat zij niet door goud of zilver, maar door het dierbaar bloed van Christus uit hare ijdele wandeling is verlost. En als men dat weêr leerde voelen en begrijpen, was 't voor een deel ook *Menno's* werk. Ernstig en bij herhaling heeft hij het op de harten gedrukt der velen, die zijne schriften gretig lazen. Zij meten ons wel aan, merkt hij op, dat wij de zaligheid zoeken in werken, woorden of sacramenten, maar wij zoeken ze alleen in Christus. Niemand legt een ander Fondament, kan of mag het doen. Maar die Hem aangenomen hebben door een waarachtig geloof, die zijn „in genade” om Christus wille, en hebben God tot een Vader, want zij zijn nu, door het geloof, uit Hem geboren. Hij vergeeft hun alle hunne zonden. Hij is medelijdend met hunne menschelijke feilen en zwakheden. Hij keert van hen af den vloek, den toorn en den eeuwigen dood. Hij neemt ze aan als zijne lieve kinderen, en schenkt hun Christus Jezus „met al zijne verdiensten, vasten, bidden, tranen, lijden, smarten, kruis, vloek en dood; en daartoe ook zijn geest, erve, rijk, heerlijkheid, vreugde en leven, en dat zeggen wij, niet uit onze verdiensten en werken, maar uit genade door Christus Jezus.”

Mij dunkt het is klaar genoeg, wat *Menno* oordeelde over de rechtvaardigmaking door het geloof, waarin het hart zit van de Reformatie. Ook ziet hij duidelijk in, en zegt het met heldere woorden, hoe hier het Christelijk leven uit groeien moet. Uit vele verklaringen kies ik eene enkele, die mij bijzonder trof als proeve van zijn Evangelisch geloof. Al degenen, zegt hij, die gelooven, moeten dat in hunne werken toonen. Diepgaande is zijne verontwaardiging over hetgeen hij rondom zich in Duitschland bij velen zag, die in hunne leerheiligheid, en ten

eenenmale verkeerd oordeelende over het zaligmakend geloof, maar al te los heenliepen over hetgeen de zaligmakende genade onderwees, dat wij matig, rechtvaardig en godzalig zouden leven in deze tegenwoordige wereld. Ook gaat het hem zeer aan zijn hart, als hij hoort wat *Luther* oordeelde over den brief van *Jacobus*, dien hij een brief van stroo had genoemd, omdat het geloof hier op den achtergrond was gezet. Dit is, volgens *Menno*, niets dan een treurig misverstand, daar toch in dien Brief niets anders bestraft werd dan een lichtvaardige leer en een ijdel geloof. Maar het ware geloof, dat ook *Jacobus* lief is, brengt vruchten voort van eene edele natuur. Alle de zoodanigen, zegt *Menno*, die de goddelijke genade in Christus hebben aangenomen, en in „de kist van hunne conscientie” hebben ingesloten, worden vredig en vrolijk in den geest. Zij danken God met nieuwe harten, want de kracht des geloofs beroert en verandert ze, en verzet hen in nieuwe menschen, die gehoorzaam zijn aan hunnen God om de rijke liefde, aan hen bewezen, voor niets bevreesd als voor dit ééne, dat dat zij om eenige goddeloozigheid zouden vallen uit Gods gunst.

Geloofd, roept hij uit met den Apostel, en wij met hem, geloofd zij de Vader der barmhartigheid, die dit Fondament heeft gelegd, waarop wij het huis onzer hope bouwen voor dit leven en daarna! Heerlijk toch is de kring der gedachten, waarin de mannen der Hervorming ons overzetten. De ademtocht van den Heiligen Geest komt ons tegen, als zij hun goud en hun zilver brengen op het Fondament, dat daar ligt. 't Is door Jezus Christus, dat wij worden toegeleid tot Gods genade, die ons rechtvaardigt om niet. In Hem alleen zoeken en vinden wij verzoening en vrede voor ons vreezend hart. In zijn Naam alleen bidden wij, en sterken wij ons in den trou-

wen God, die ons niet begeeft of verlaat. Op Hem alleen, den Verlosser en Levensvorst, wijzen wij onzen stervenden, als zij genaderd zijn tot de poorten der eeuwigheid. En dat wij door en in Hem alleen bevrijd zijn van de vreeze en het geweld des doods, dat is de wetenschap, en het uitzicht, en de troost van allen, maar ook van hen alleen, wien Hij de macht gaf kinderen Gods te zijn.

Het Fondament, door God gelegd, zien wij door Zijne almachtige genade beschermd en bewaard. Nooit heeft het der gemeente, bij haar gedurig dwalen, afzwerven en verachten van de waarheid, ontbroken aan mannen, die haar naar den éénen hoeksteen hebben teruggeleid. Zoo was 't in de dagen der Hervorming, en wij, die er aan mogen denken, worden gestemd tot een blijden roem in den getrouwen God. Hoe duidelijk is Gods hand te zien in de grondlegging der gemeente; hoe duidelijk ook in hare vernieuwing en herstelling! Daar zijn tijdperken in de geschiedenis, waarin de leiding en de besturing Gods in nevelen gehuld is. De dwaze roepen, of zeggen in hun hart: daar is geen God! Maar in het tijdperk, waaraan wij heden gedenken, loopt alles zamen om Gods bestuur voor ons in een helder licht te zetten. Wij begonnen met die gedachte; wij vatten ze nog eens op, en wij leggen ze u nog eens voor. Welk een samenloop van allerlei omstandigheden, die medewerken tot het zelfde doel! Welk een rij van groote mannen staat er op, in alle landen van Europa, zooveel in getal, dat gij in een ander tijdperk de wederga te vergeefs zult zoeken. Daar is een adem des levens over de wereld gegaan, een machtwoord van den Vader der geesten, die geesten schept, opdat zij Hem dienen en zijn Rijk. Hier geleerdheid en scherpzinnigheid; ginds de gave der talen en van

het woord, overal de kracht der liefde en de macht van het geloof, dat bergen verzet. Het zijn mannen van karakter, die weten en durven wat zij willen. En zij hebben hunne zielen overgegeven voor den Naam des Heeren Jezus. Er is verscheidenheid van gaven, maar het is dezelfde geest, waarin zij Jezus Christus verkondigen als het eene, ware en eeuwige Fondament van Gods gebouw. Zoo stort de Heer van zijnen Geest uit op alle vleesch, als Hij het noodig acht. Zoo verwekt de Heer op zijnen tijd de helden des geloofs, de dienaren van den Heer Jezus, die staan en strijden in het woord der waarheid, in de kracht Gods, met de wapenen der gerechtigheid.

En zoo geeft Hij ons te zien, dat de waarheid onder zijne bescherming staat, en dat zijn werk niet gebroken kan worden, wat de menschen ook doen. Laat ons dan niet vreezen, want hetgeen Hij heeft gesticht, wordt door de almacht zijner liefde bewaakt. En indien gij misschien met verlangen uitziet naar een beteren dag, te midden van de nevelen der verwarring, der dwaling en der zonde, waar achter de waarheid dreigt schuil te gaan, op zijn tijd brengt Hij het licht in de duisternis. Misschien wacht gij op een groot man, op een profetisch man, door Gods Geest gezalfd, opdat die het woord vinde en spreke, dat wij nog zoeken; en opdat die het inzicht geve in het Woord Gods, dat nu nog schijnt te ontbreken. Welnu! de verborgen dingen zijn voor den Heer, en Hij kent zijn tijd. Ten dage dat Hij 't noodig acht, zal Hij voor onzen tijd de mannen verwekken, die wij noodig hebben, gelijk Hij ten dage der Hervorming de helden heeft gewijd, bezielde en gezegend, wier werk en wandeling, wier strijd en overwinning ons na eeuwen nog de stof geeft voor den ruimsten en den reinsten dank.

En terwijl wij roemen in de helden der Hervorming, laat ons ijveren voor ons Evangelisch geloof! Duitschlands

Keizer sprak weinige dagen geleden in het openbaar een woord, dat weerklink moge vinden in duizende Protestantsche harten. Om de wille van het geloof, verklaarde hij, zullen wij Evangelischen niemand hard vallen, maar aan de belijdenis van het Evangelie zullen wij vasthouden tot in den dood. Laat er ons voor ijveren als een eenig man! De namen onder ons zijn vele. Maar al is het misschien een vrome wensch, dat er geen partij namen meer zullen bestaan; al ligt het misschien in den aard der Evangelische kerk, dat een altijd door zich splitsen in kleinere kringen eene uitwendige eenheid onmogelijk maakt, het zal de waarheid niet hinderen en het Godsrijk niet schaden, indien wij maar erkennen, dat zij broeders zijn, die bouwen op hetzelfde Fondament.

Maar dan moet het ook door ons beschouwd worden als eene ernstige roeping en een dure plicht, om het Evangelisch geloof te beschermen overal, waar het wordt aangevallen of dreigt te bezwijken. ⁽¹⁾ Daar zijn in Roomsche landen en in sommige steden van ons vaderland eene menigte Evangelische Christenen in de verstrooiing; kleine, hulpbehoevende gemeenten, die 't hard hebben te verantwoorden en moeite hebben om te blijven bestaan. Gij weet, hoe de vereeniging, die naar *Gustaaf Adolf* heet, den Zweedschen Koning, die zijn leven liet in den strijd voor de rechten der Protestantsche kerk, zich de behoeften en de belangen van deze broeders en zusters heeft aangetrokken. En haar beveel ik heden van ganscher harte bij u aan. Voor het Evangelie, voor de vrijheid van geweten hebben onze vaders hun goed en hun bloed gegeven, en zij hebben dat Evangelie en die vrijheid ons als een kostelijk goed vermaakt.

(1) Er was tegen dezen dag eene collecte aangekondigd ten behoeve van de Gustaaf-Adolf-Vereeniging.

Weest dan overvloedig in het werk liefde, in het werk des Heeren, en heiligt dezen dag der gedachtenis door eene overvloedige gave. Geen druppel van uw bloed wordt van u gevraagd. Dat hebben onze vaders bij stroomen gegeven, en in hun bloed zonk de grondsteen van onze vrijheid, als in een krachtig cement. Wij vragen uwe gebeden en iets van uw geld, als openbaring van uwe liefde en uw geloof. Mochten wij daarin overvloedig zijn, en overvloediger worden, bezielde door den Geest des Heeren en door het voorbeeld van die mannen des geloofs, aan wie wij heden dachten en mochten denken. O! welk een eer, een geestverwant te kunnen zijn van de besten van ons geslacht, en met Profeten en Martelaren, met de Apostelschaar, de Hervormers en de mannen Gods, uit alle eeuwen en alle oorden, te bouwen aan den grooten Tempel der waarheid en der gerechtigheid, als medearbeiders Gods! Welk eene eer, te mogen woekeran, elk met het hem vertrouwde pond, en winst te doen voor het Rijk der hemelen! Wèl u, als gij dat verstaat, en vurig van geest u toewijdt aan den dienst van Hem, die een heilig recht heeft op uw leven en op uw hart! Dan is het woord geschreven ook om uwentwil, u tot verzekering: „*Zij heeft gedaan, wat zij kon.*” En de dag zal komen, waarin dat andere woord der hoogste, der almachtige en genadige liefde uwe zielen voor eeuwig verheugt: „*Wèl u, goede en getrouwe knecht! Ga in in de vreugde van uwen Heer!*”

A M E N.